

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ดังนั้นจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่
- ๒.๔ บทบาทพระสงฆ์กับสังคมไทย
- ๒.๕ ข้อมูลคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร ทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ จากทัศนะต่างๆ ของนักวิชาการที่มีความหมายหลากหลาย โดยผู้วิจัยขอนำแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการกล่าวสรุปเพื่อเป็นข้อมูลศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

คำว่า “บทบาท” ในพจนานุกรมราชบัณฑิตได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย^๑ และยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ให้ความหมายของบทบาทไว้ ที่มีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกัน เช่น บทบาท คือ การกระทำต่างๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร^๒ และความหมายของบทบาทยัง หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ตามความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง^๓ คำว่า “บทบาท” ยังมีความ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒ พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔.

^๓ ขนิษฐา วิเศษสาร, จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^๔

บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามแต่ละลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุ จูงใจ การอบรมขัดเกลาความพอใจ^๕ และทำให้บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อที่จะทำให้ความสัมพันธ์ที่มีการกระทำการทางการทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^๖

บทบาท คือ สิ่งที่เราทำหรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ^๗ สิ่งทีบุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๘ และบทบาทยังเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่ซึ่งจะเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^๙

ความหมายของบทบาทที่มีความสอดคล้องกันกับนักวิชาการที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น คือ บทบาท หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งโดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม^{๑๐} และยังสอดคล้องกับนักวิชาการอีกท่านที่ให้ความหมายว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์หรือสมดุลกันพอควร นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติตาม ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑}

^๔ ประภาพิศ สัญชาติเจตน์, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔), หน้า ๘๘.

^๕ ไพบูลย์ ช่างเรียน, *สารานุกรมศัพท์ทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙-๓๐.

^๖ งามพิศ สัตย์สงวน, *สังคมและวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓.

^๗ วราคม ทีสุกะ, *สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^๘ ปราชญา กล้าผจญ, *พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^๙ พชนี วรกวิน, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^{๑๐} โสภา ชูพิกุลชัย, *จิตวิทยาสังคมประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๔๕.

^{๑๑} สุพัตรา สุภาพ, *สังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐.

บทบาทเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น บทบาทที่เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันไม่ให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ของลูก ส่วนบทบาทของครูก็ต้องมีบทบาทอื่นๆ มาเสริม นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนให้วิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียน ส่งเสริมการพัฒนาด้านจริยธรรมของนักเรียนดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็กๆ^{๑๒} บทบาทยังมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมากบทบาทจึงเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำนั้น คือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิ และหน้าที่ให้สถานภาพใด อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วบุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้^{๑๓}

การที่จะพิจารณาบทบาทนั้นมีอยู่ ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ กัน และยังแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้าน การแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) โดยบทบาทเป็นผลที่มีความต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^{๑๔}

คำจำกัดความหมายของบทบาทมี ๓ ลักษณะ คือ

๑. บทบาทการแสดงที่แสดงโดยผู้แสดงหญิงหรือชาย

๒. บทบาททางจิตวิทยาที่บุคคลแสดงตามกฎเกณฑ์ของสังคม ด้วยอิทธิพลของความคาดหวังของบุคคลที่คิดว่าเหมาะสม

๓. บทบาทที่เป็นหน้าที่ปกติ ซึ่งองค์กรเป็นผู้กำหนดให้^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป บทบาท หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกตามสถานภาพของบุคคลในสังคม และตามหน้าที่ที่ตนเองได้รับมาทางสังคม การแสดงบทบาทให้ได้ผลสำเร็จต้องอาศัยพื้นฐานทางความรู้ และประสบการณ์ ค่านิยม แรงจูงใจประกอบ ดังนั้น ถ้าบุคคลไหนได้รับบทบาทอย่างไรในสังคม ก็ต้องอาศัยการเรียนรู้ การสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว เพื่อให้ทราบถึงบทบาทของตนเอง และต้องแสดงบทบาทอย่างไร บทบาทจึงผูกพันกับสถานภาพและฐานะ ตำแหน่งในสังคม โดยที่สังคมจะเป็นตัวกำหนดบทบาทหรือคาดหวังในบทบาทของแต่ละบุคคลในสถานภาพต่าง หรือในฐานะตำแหน่งต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่ได้รับบทบาทนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางการปฏิบัติ

จากความหมายของบทบาทและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลความหมายของบทบาทเพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑ ดังต่อไปนี้

^{๑๒} ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^{๑๓} สุชา จันทรเฒ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^{๑๔} ประเสริฐ แยมกลิ่นทุ่ง, **สถานภาพและบทบาท**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^{๑๕} Pass, Lowes & Davies., **Collins dictionary of economics**, (Glasgow : Harper Collins, 1993), p. 1008.

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของบทบาท

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๖๐๒)	๑. การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ ๒. การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย
ชนิษฐา วิเศษสาร, (๒๕๒๖, หน้า ๙)	๑. การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ๒. การปฏิบัติหน้าที่ที่แสดงจริง
พัทยา สายหู, (๒๕๒๙, หน้า ๔)	๑. การกระทำต่างๆ ตามที่บทบาทกำหนดไว้ ๒. เปรียบได้กับบทของตัวละครที่ต้องแสดงในละครเรื่องนั้นๆ
ประภาพิศ สัญชาติเจตน์, (๒๕๒๔, หน้า ๘๙)	๑. การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ๒. คาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคม
วรารคม ทีสุกะ, (๒๕๓๔, หน้า ๒๙)	๑. สิ่งที่เราทำหรือหน้าที่ที่เราต้องทำ ๒. สิ่งที่เราทำต้องมากับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ
งามพิศ สัตย์สงวน, (๒๕๓๗, หน้า ๗๓)	๑. พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ จะต้องปฏิบัติอย่างไร ๒. เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม
ปราชญา กล้าผจญ, (๒๕๔๐, หน้า ๓๔)	๑. สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ๒. เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย
พัชนี วรกวิน, (๒๕๒๖, หน้า ๕๒)	๑. เป็นแบบแผนของพฤติกรรม ๒. เกิดจากความคาดหวังของสังคมนั้นๆ ๓. บทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป
ไพบูลย์ ช่างเรียน, (๒๕๑๖, หน้า ๒๙-๓๐)	๑. บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ ๒. บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ
โสภา ชูพิกุลชัย, (๒๕๒๒, หน้า ๔๕)	๑. การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคล ๒. การแสดงออกตามที่สมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังไว้ ๓. หน้าที่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมโดยถือเอาฐานะเป็นมูลฐาน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สุพัตรา สุภาพ, (๒๕๓๐, หน้า ๓๐)	๑. การปฏิบัติตามสิทธิ ๒. หน้าที่ของสถานภาพ ๓. แต่ละคนจะมีหลายบทบาท
ยนต์ ชุ่มจิต, (๒๕๔๐, หน้า ๓๓)	เป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล
สุชา จันทร์อม, (๒๕๒๐, หน้า ๔๖)	๑. บทบาทยังมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก ๒. บทบาทจึงเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำนั้น
ประเสริฐ แยมกลีนฟิง, (๒๕๑๖, หน้า ๑๘)	๑. ด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ๒. ด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์
Pass, Lowes & Davies., (1993, p. 1008)	๑. บทบาทการแสดงที่แสดงโดยผู้แสดงหญิงหรือชาย ๒. บทบาททางจิตวิทยาที่บุคคลแสดงตามกฎเกณฑ์ของสังคม ๓. บทบาทที่เป็นหน้าที่ปกติ ซึ่งองค์กรเป็นผู้กำหนดให้

๒.๑.๒ ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ผู้ที่เข้าใจบทบาทหน้าที่ การเข้าใจทฤษฎีบทบาทจะทำให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ได้ดี ดังนั้น สมาชิกทุกคนในสังคมควรที่จะเรียนรู้บทบาทของกันและกันไม่ว่าเมื่อไร เวลาไหน ที่ใด บุคคลควรที่จะแสดงบทบาทอย่างไร จึงจะเหมาะสมอันเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย ซึ่งมีรายละเอียดของทฤษฎีบทบาทต่างๆ ดังต่อไปนี้

บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (ideal role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งอารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่และปฏิกิริยาของผู้เกี่ยวข้อง มีดังนี้ คือ

๑. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น

๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองในฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกิริยาของคนที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง หรือของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเป็นเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม^{๑๖}

มีความสอดคล้องกับนักวิชาการอีกท่านที่ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ และได้แบ่งลักษณะของบทบาทออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. บทบาทที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ เช่น นักเรียนคาดหวังว่าครูจะช่วยอธิบายปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับบทเรียนให้กับตน เป็นต้น บทบาทนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด และเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อื่นในตำแหน่ง^{๑๗}

ลักษณะของบทบาทยังได้แบ่งชนิดออกเป็น ๓ อย่าง โดยนักวิชาการที่ได้ศึกษาเรื่องของบทบาท ได้แก่

๑. Psychosomatic Role บทบาทที่มีพฤติกรรมสัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ ตามเงื่อนไขของวัฒนธรรม และเป็นบทบาทที่ผู้แสดงไม่รู้ตัว (Unconscious)

๒. Psychodrama tic Role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังเจาะจงตามบริบทจำเพาะสังคม

๓. Social Role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังทั่วไป ตามแบบประเพณีสังคม^{๑๘}

ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (figurehead role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (leader) ได้แก่ การจูงงาน การอบรม การกระตุ้นจิตใจ และการรักษา

^{๑๖} จิตยา สุวรรณชัย, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการคณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓.

^{๑๗} วราคม ที่สุกะ, สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน, หน้า ๒๙.

^{๑๘} Jacob Moreno อ้างใน Jonathan H.Turner, *The Structure of Sociological theory*, (California : wadsworth Publishing company, 1991), p. 25.

ระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (liaison role) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็นการติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากใน และนอกองค์กรของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่นๆ เช่น องค์กร คู่แข่งขัน มีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตำแหน่งของตน เปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญให้ไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (spoken role) ขององค์กรด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ (decisional roles) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากร คน สิ่งของ และเงินไปตามส่วนต่างๆ ขององค์กรและสุดท้าย คือ บทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่^{๑๙}

องค์ประกอบของบทบาทที่เน้นกันโดยมากจึงมีอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. Prescribed Roles บทบาทตามใบสั่ง เป็นบทบาทที่เน้นให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังตามแต่ละสถานภาพโลกสังคม (Social World) ถูกสมมติว่า มีใบสั่งจัดไว้ชัดเจน บุคคลจะรู้ใบสั่งนั้นด้วยอัตตา (Self) และความสามารถในการแสดงบทบาทระดับการคล้อยตามความต้องการ (ให้แสดงบทบาท) ของแต่ละสถานภาพ

๒. Subjective Roles บทบาทตามใจ เป็นบทบาทที่ปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพนั้นๆ แสดงออกหลังจากได้รับรู้ตีความหมาย ปรับความคาดหวังต่างๆ ที่ผ่านอัตตาตัวตนโลกสังคมถูกสร้างขึ้น ด้วยการประเมินตามอัตวิสัย ในสถานการณ์มีปฏิสัมพันธ์

^{๑๙} ตูลา มหาพสุธานนท์, หลักการจัดการ หลักการ, ท่าเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

๓. Enacted Roles บทบาทจริง ในที่สุดแล้วความคาดหวังและการประเมินความคาดหวังตามอัตวิสัยของปัจเจกบุคคลก็จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม บทบาทนี้จึงเป็นพฤติกรรมจริงที่เปิดเผยโลกสังคมเป็นเครือข่ายพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกัน^{๒๐}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีบทบาท คือ พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ที่อยู่ในตำแหน่งฐานะหรือสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง กำหนดให้บุคคลต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทนั้นๆ เพราะสถานภาพเป็นตัวกำหนดหน้าที่ของบุคคลนั้นว่าต้องปฏิบัติอย่างไร และส่วนของบทบาทจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามที่สังคมได้กำหนดไว้ ซึ่งในแต่ละสถานภาพ บุคคลหนึ่งอาจจะต้องแสดงบทบาทหลายบทบาท และจะต้องทำตามบทบาทนั้นๆ ให้ดีที่สุด เพื่อสร้างคุณค่าให้เกิดแก่ตนเอง และสร้างประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศโดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนจากการกระทำของตนเอง

จากทฤษฎีบทบาทและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลทฤษฎีบทบาทเพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๒ ทฤษฎีบทบาท

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
วราคม ทีสุภะ, (๒๕๓๔, หน้า ๒๙)	๑. บทบาทที่กำหนด ๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง ๓. บทบาทตามความคิดของผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง ๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง ๕. บทบาทผู้อื่นรับรู้
จิตยา สุวรรณขุณ, (๒๕๒๗, หน้า ๔๓)	๑. มีสถานภาพ ๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง ๓. วัฒนธรรมประเพณีเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดฐานะ ๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นๆ ได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม ๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไป
Jonathan H.Turner, (1991, p. 25)	๑. บทบาทที่มีพฤติกรรมสัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ ๒. บทบาทที่บุคคลได้แสดงออกตามความคาดหวังเจาะจงตามบริบทเฉพาะสังคม ๓. บทบาทที่ปัจเจกบุคคลได้ปฏิบัติตามความคาดหวังทั่วไปตามแบบประเพณีสังคม

^{๒๐} Jacob Moreno อ้างใน Jonathan H.Turner, *The Structure of Sociological theory*, p. 415.

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ตุลา มหาสุธานนท์, (๒๕๔๖, หน้า ๔๖)	๑. กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๒. กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ๓. กลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดูแลด้วยพระองค์เอง เพราะทรงอยู่ในฐานะประมุขของพระศาสนา และทรงให้ความสำคัญเสมอในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์สังฆกรรมต่างๆ การกระทำจะต้องได้รับเสียงเอากันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันนี้ก็คือ พระธรรมวินัยที่ซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย^{๒๑} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ย่อมต้องมีความเป็นผู้นำ หรือภาวะผู้นำในการบริหารโดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ ถึงแม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายใน ภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาวงกตเกรวราชคฤห์^{๒๒} หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สาย ประเทศไทยก็อยู่ในบริเวณที่ได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^{๒๓} จึงทำพระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน และอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย ก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบัน

การปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ซึกซำไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือ ทำเอเนจเนียริงให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์

^{๒๑} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๒๒} สว่าง หล่อสาราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๒๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

อีกประการหนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบของประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๒๔}

บทบาท คือ พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาท เป็นแบบแผนความต้องการ ความประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่า จะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรืออาจกล่าวได้สั้นๆ ว่า บทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

บทบาทการบริหารงาน คือ ผู้บริหารใช้ศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานขององค์การให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพโดยผ่านกระบวนการ การวางแผน การจัดองค์การ หรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน การงบประมาณ เป็นต้น

บทบาทผู้บริหารงานกิจการคณะสงฆ์ คือ พระสังฆาธิการได้ดำเนินการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการซึ่งมีอยู่ ๖ ด้าน คือ

๑. บทบาทด้านการปกครอง การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยที่ไม่ขัดหรือแย้งกับหลักกฎหมาย หลักพระธรรมวินัย และกฎหมายของมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้งในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนในการปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลัก กำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงาน การปกครองของคณะสงฆ์ และของส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

สรุป บทบาทด้านการปกครอง ในปัจจุบันพระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญต่อสังคม พระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ในปัจจุบันไม่ได้ให้ความสำคัญในด้านข้อวัตรปฏิบัติมากนัก จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรมจริยธรรม สูญเสียความศรัทธาจากประชาชน ดังนั้นการปกครองคณะสงฆ์ การบริหาร และการดูแลพระสงฆ์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะช่วยให้พระสงฆ์มีคุณภาพที่ดีขึ้น หันมาศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ ช่วยเรียกศรัทธาคืนมาจากประชาชน การที่จะพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์ให้ดีขึ้นต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ ด้าน มาเป็นตัวช่วยกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ดีงาม ระบบการปกครองคณะสงฆ์จึงเป็นตัวกลั่นกรองและกล่อมเกล่าพระสงฆ์ และบุคคลที่จะเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา

^{๒๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

๒. บทบาทด้านการศาสนศึกษา การศึกษาในทางของพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรม และการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของพระสงฆ์แต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมา ส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่า การเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ มี ๒ ประการคือ

(๑) คันถะธุระ คือ ธุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

(๒) วิปัสสนาธุระ คือ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา

กล่าวคือ บทบาทด้านการศาสนศึกษา คือ การสนับสนุนให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามหลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี โท เอก ถ้าเป็นการศึกษาของฆราวาสจะเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก เหมือนกัน ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตรแบ่งออกเป็น ๘ ชั้นคือ บาลีประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙

๓. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่น นอกจากการสาธารณะศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ปวงชนทั้งก่อนวัยเรียน และในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควร การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ในปัจจุบันได้ดำเนินการดังนี้

๓.๑ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้นักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ

ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

ชั้นกลาง รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นสูง รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

โดยหลักสูตรการสอนจะมี ๒ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ วิชาบังคับ ได้แก่ วิชาประวัติพระพุทธศาสนา ธรรมะ ศาสนพิธี

ประเภทที่ ๒ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกตามความเหมาะสมกับสภาพ

ท้องถิ่นและความพร้อมของโรงเรียน

๓.๒ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้แก่เด็ก ตลอดจนการเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้บำเพ็ญตนประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการให้ความช่วยเหลือทางการศึกษาทั้งของพระสงฆ์ สามเณรและประชาชนทั่วไป หรืออุดหนุนจนเจ้าการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์

๔. บทบาทด้านการเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของพระสังฆาธิการที่จักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนาธรรม อบรมสั่งสอนประชาชน ให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ

๔.๑ การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกาวีสังฆา ๒ รูปขึ้นไป

๔.๒ การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือสวดมนต์ หนังสือการเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกมาเผยแผ่ลงในหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

๔.๓ การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว จัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด ในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับวัด เช่น งานด้านพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

การเผยแผ่ คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป ทำให้เป็นที่เผยแผ่หลายต่อสาธารณชนเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงต่อพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ นั้น สมดังพระดำริที่พระพุทธองค์ส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกรับรู้จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า จรณภิกขเว จาริก พุชนหิตาย พุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสาน แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุด การที่พระองค์ประสงค์ว่า ๓ ประการคือ

(๑) ทิฏฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น

(๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือภพหน้า หรือประโยชน์สูงขึ้นไป

(๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ นิพพาน วิธีที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน ได้แก่

๓.๑) การเทศนา

๓.๒) ปาฐกถาธรรม

๓.๓) อภิปรายธรรม

๓.๔) สนทนาธรรม

๓.๕) การสอนสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

๓.๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ภายในวัด ภายในชุมชนต่างๆ พระสงฆ์ได้ทำตามหน้าที่การเผยแพร่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา หน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแพร่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

(๑) พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

(๒) ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน

(๓) ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

(๔) ไม่เห็นแก่ความง่ายตีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

(๕) ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

(๖) ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

สรุป บทบาทด้านการเผยแผ่ คือ เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาเผยแพร่ ทำให้เกิดมีผู้เลื่อมใสศรัทธาในหลักคำสอนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข

๕. บทบาทด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลคนส่วนมากทั่วไป หรือกิจการที่เกี่ยวกับการดูแลรักษา จัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมภายในวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถานให้อยู่เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ เป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน และดูแลรักษาจัดการวัดของประชาชนให้ถือว่าเป็นการช่วยเหลือประชาชน กิจการต่างๆ ภายในวัดล้วนเป็นกิจการที่ให้การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัด หรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการวัดว่า การสาธารณูปการในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ข้อแรกว่า บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีการสาธารณูปการจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและเป็นกิจการของวัดและคณะสงฆ์ตามกฎหมาย อนึ่งงานด้านสาธารณูปการ เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้วจะได้ดังนี้

(๑) ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่

(๒) ขอสถาปนาตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง

(๓) ขอยกวัดร้างเป็นวัดมีภิกษุจำพรรษา

(๔) ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง

(๕) ขอยุบวัดรววัด

(๖) วัดประวัติกัมภีร์ วินาศภัย

- (๗) การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
- (๘) การของใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
- (๙) ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
- (๑๐) ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
- (๑๑) งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง “การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางที่เรียกว่า “การสาธารณูปการ”^{๒๕} หมายถึง

- (๑) การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
- (๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้างวัด การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการยก วัดราษฎร์ เป็นพระอารามหลวง
- (๓) กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- (๔) การศาสนสมบัติของวัด

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการสาธารณูปการ คือ การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นมาใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิม หรือที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

๖. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ สามเณรดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณะสงเคราะห์โดยแยกลักษณะมี ๔ ประการคือ

๖.๑ การดำเนินกิจเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล ห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๖.๒ การช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชนให้เป็นไปเพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบลและการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๖.๓ การเกื้อกูลสาธารณะสมบัติ สถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง ก่อสร้างโรงพยาบาลและปลูกต้นไม้ เป็นต้น

^{๒๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภโย), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๐), หน้า ๔๔-๔๕.

๖.๔ การเกื้อกูลแก่ประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนทั่วไป เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย การช่วยเหลือประชาชนทางด้านไฟไหม้ น้ำท่วม การมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบเคราะห์ภัยจากเหตุการณ์ธรรมชาติ เป็นต้น

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือ พระสังฆาธิการดำเนินการช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เป็นกิจกรรมที่ทางวัดกับพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สาธารณะสมบัติ และเกื้อกูลแก่ประชาชน

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์เพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๖)	๑. การบริหารองค์การชาวพุทธมีการกระจายอำนาจ ๒. การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าได้เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ๓. มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๔๔-๔๕)	๑) บทบาทด้านการปกครอง ๒) บทบาทด้านการศึกษา ๓) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) บทบาทด้านการเผยแผ่ ๕) บทบาทด้านการสาธารณูปการ ๖) บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่

การทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ขยายวงกว้างออกไปให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบัญญัติมาตรา ๓ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๒๖} ดังนี้

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องจัดทำอันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไปแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต

๒. เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ภายในวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่หลักของพระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแห่งหนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีคำที่นิยมใช้อยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแพร่ว” และ “เผยแผ่ว” คำว่า

^{๒๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

“เผยแพร่ว” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยแสดงถึงมีความใจกว้างไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^{๒๗} ในการเผยแพร่วพระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์นิยมใช้คำว่า “เผยแพร่ว” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือ การเผยแพร่วพระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ

องค์การ สมาคมต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่า เผยแพร่วพระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ว... เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่วพระพุทธศาสนาถ้าขาดการเผยแผ่วแล้ว พระพุทธศาสนาจักไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้”

หน้าที่ในการเผยแผ่วหลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดจะต้องทำหน้าที่เผยแผ่วพระพุทธศาสนา^{๒๘} ดังนี้

๑. อบรมพระสงฆ์ สามเณรให้เป็นสมณะ สัญญาอบรมเรื่องจรรยา มารยาทตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี และการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมจริยธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธิธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรมตามวัดต่างๆ ได้ท่องได้อ่านได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้เรียน

^{๒๗} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณ), การเผยแผ่วพระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคาสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่เพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (พ.ศ. ๒๕๔๐, หน้า ๑๓๔-๑๓๕)	๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจ ๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง ๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม ๔. ไม่เห็นแก่ความง่ายตีความพระธรรมวินัยตามความชอบ ๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ ๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ
สมเด็จพระมหาธีรราชังคลาจารย์ (ช่วง วรบุญโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔)	๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ ๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท ๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี ๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น ๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา ๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด ๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทย

๒.๓.๑ ความหมายของการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนทั่วไปได้รับทราบในทุกๆ วิธีการที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้ว น้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ตามหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุทัศน์ การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่หลักธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดฟังธรรม ปฏิบัติธรรมมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทาง

ศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่า ภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๒๙} มีความสอดคล้องกับนักวิชาการที่กล่าวถึงหลักการเผยแผ่ว่า หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญต่อศาสนทายาท คือ พระภิกษุสงฆ์ผู้ออกเผยแผ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง และต้องพึงพาอาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์ ได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือ ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา^{๓๐}

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น^{๓๑} ทำให้มีนักวิชาการต่างๆ ให้ความสนใจศึกษาถึงความหมายของการเผยแผ่มา และได้ให้ความหมายที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ “การพูดสั่งสอนแนะนำ, การเขียนหนังสือ, การเป็นตัวอย่าง การทำให้ดูการอยู่ให้เห็น”^{๓๒} และการเผยแผ่ยังมีความหมายว่า การขยายออกไป, การทำให้ขยายออกไป หมายถึง สิ่งที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้วทำให้ขยายออกไป เช่น การแผ่กษัตริย์การของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงแผ่กษัตริย์การด้วยการส่ง พระมเหสีไปยังประเทศศรีลังกา”^{๓๓}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง มีผู้คนเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา นำเอาหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติจนเกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเองและแก่ผู้อื่น หน้าที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยทั้งพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญ และอุบาสก อุบาสิกาเป็นกำลังเสริม

จากความหมายของการเผยแผ่ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลความหมายของการเผยแผ่เพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๕ ดังต่อไปนี้

^{๒๙} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๓๐} อีรวาส บำเพ็ญบุญบารมี, **โครงการวิจัยธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเบญจกัญญา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

^{๓๑} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ), **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๓๒} วศิน อินทสระ, **การเผยแผ่ศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

^{๓๓} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), **การเผยแผ่เชิงรุก**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สานลดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

ตารางที่ ๒.๕ ความหมายของการเผยแผ่

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (๒๕๔๐, หน้า ๙)	๑. ให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ๒. การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ๓. มุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา
วศิน อินทสระ, (๒๕๓๖, หน้า ๓๗)	การพูดการสั่งสอน การแนะนำ, การเขียนหนังสือ, การทำเป็นตัวอย่าง การทำให้ดูอยู่ให้เห็น
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๔๘, หน้า ๓๕)	ขยายออกไป การทำให้ขยายออกไป สิ่งที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้วทำให้ขยายออกไป
ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี, (๒๕๕๐, หน้า ๕๓)	๑. พระภิกษุสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมเป็นอย่างดี ๒. ต้องพึงพาอาศัยบุคคลภายนอกเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน
พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตภาณโณ), (๒๕๔๐, หน้า ๑๕)	๑. เผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ๒. จาริตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การบริหารวัดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่าเป็นการประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของพระสงฆ์ งานเผยแผ่พระสงฆ์ที่ทำงานอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีดังนี้^{๓๔}

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปเผยแผ่จาริกหลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของพระธรรมและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ไขปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูตเป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล เป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ เป็นแนวทางการ

^{๓๔} บุญศรี พานะจิตต์และคณะ, ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

ปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ความมุ่งหมายที่พัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลหมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และน้อมนำพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อนเป็นการจัดบรรพชาเยาวชนอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมะในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนร่วมกันจัดให้มีขึ้นภายในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์เรียกพุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประณมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖. การเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรมและการเผยแพร่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัดโครงการลานวัดลานใจการกีฬา เป็นต้น

การเผยแพร่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีการดำเนินการในการประสานมนุษยสัมพันธ์โดยได้ตรึงหนักถึงในเหตุ ๓ ประการอยู่เสมอๆ และในทุกๆ กรณีที่พระพุทธองค์ทรงดำเนินการ คือ (๑) ทรงค้นหาพื้นเพเดิมของเขา (๒) ทรงวิจัยถึงความต้องการของเขา (๓) ทรงรู้วิธีเข้าถึงจิตใจของเขา จึงกล่าวได้ว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรมการสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแม่แบบ (หลัก) ในการปฏิบัติ (การแสดงธรรม) ให้มีเหตุผลต่อเนื่อง ไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ในแต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งประโยชน์ต่อมหาชนผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มผู้อื่นให้เกิดความกระทบกระเทือน ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นสอนให้เกิดประโยชน์แก่มหาชน สอนด้วยหลักเหตุผล เป็นศาสนาที่มีในโลก ที่องค์ผู้ประดิษฐานและผู้เผยแพร่ ไม่ได้สอนให้เชื่ออย่าง 맹าย พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนอยู่เสมอว่าให้คิด ตีตรองเสียให้ดีกว่าก่อน แล้วจึงเชื่อ ให้เชื่อภายหลังที่เข้าใจเหตุผลดี ไม่ใช่ให้เชื่อเสียก่อน แล้วจึงเข้าใจ ภายหลังหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนานั้นอยู่ที่เหตุผล ผลทุกประการย่อมมาจากเหตุ ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่มีผล ด้วยเหตุดังนี้ บทบาทการเผยแผ่มีเหตุผลที่ดีจึงประกาศให้ทราบมีลักษณะอะลุ่มอล่วย แสดงถึง

การมีน้ำใจกว้างไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตน อีกทั้งการเผยแผ่พุทธธรรม นับว่าเป็นหัวใจของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพร^{๓๕}

การเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงในพระรัตนตรัย และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติตามให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์ ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรถ ภิกขเว จาริก พุชนหิตาย พุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสาน แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ จงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่า ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ

(๑) ติณฐธรรมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น

(๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า, ประโยชน์สูงขึ้นไป

(๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๓๖}

พระสงฆ์ควรมีบทบาทช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้มากขึ้นและอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง บทบาทของพระสงฆ์จึงไม่ควรจะเป็นเพียงการแสดงธรรมและประกอบพิธีกรรมเช่นในอดีตเท่านั้น ควรนำสิ่งที่สอนนั้นไปปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะของกิจกรรมร่วมกับชุมชนจนถึงรากหญ้า เพราะโอกาสที่ประชาชนจะเรียนรู้พุทธธรรมอย่างเต็มรูปแบบด้วยตนเองนั้นเป็นการยาก และการเรียนทฤษฎีเชิงปริยัติที่ขาดพื้นฐานทางหลักพุทธธรรมที่ดีพอให้เข้าใจไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน พระสงฆ์จึงควรนำหลักคำสอนด้านปริยัติ หรือทฤษฎีนั้นไปเสนอแก่ชุมชนผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันเช่นเดียวกับการสอนผ่านพิธีกรรมของพระสงฆ์ในอดีต^{๓๗}

หน้าที่หลักของพระสงฆ์ คือ เผยแผ่ธรรมะ นำการปฏิบัติพัฒนาปรัชากิจ ดังนั้น งานเผยแผ่จึงเป็นงานแรกที่ทุกรูป จะพึงกระทำ แต่ทำไมจึงทำไม่ได้ดี เพราะมีสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ขั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทัญญู และระดับญาณ

๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดหลักธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมนุม หรือการพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว เป็นต้น

^{๓๕} ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว่าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๕.

^{๓๖} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๓๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญาร), “ยุคสมัยของความขัดแย้ง : พระสงฆ์ยุคใหม่ควรตีความและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๒) : ๓๖-๓๗.

๓. ผู้เผยแพร่ขาดความพอใจ ขาดความเต็มใจ ขาดความรักในการสอนธรรม การเผยแพร่หลักธรรมเอาแต่ฝ่ายรับไม่ทำแบบฝ่ายรุก^{๓๘}

สรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นเป็นหน้าที่ที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันทำโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำประยุกต์ใช้วิธีการเผยแพร่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสังคมปัจจุบัน รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มคนอื่นมีเหตุผลที่ดี มีน้ำใจกว้างไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตน อาศัยศักยภาพของวัดที่เป็นศูนย์กลางของ ชุมชนจัดการมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านโครงการต่างๆ

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๖ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
บุญศรี พานะจิตต์และคณะ, (๒๕๔๕, หน้า ๒๑)	๑. งานพระธรรมทูต ๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด (อ.ป.ต.) ๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน ๔. งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน ๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ ๖. การเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชน ๗. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด
ปิ่น มุกทุกันต์, (๒๕๑๓, หน้า ๒๐๕)	๑. แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา ๒. มุ่งประโยชน์ต่อมหาชนผู้ฟัง ๓. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ๔. ไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่นให้เกิดความกระทบกระเทือน
พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทโร), (๒๕๔๗, หน้า ๔๑)	๑. ทิฐุธรรมมิกัตถะ ๒. สัมปรายิกัตถะ ๓. ปรมัตถะ

^{๓๘} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), จิตวิทยาการเผยแพร่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต, ๒๕๕๑), หน้า ๖๓.

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร), (๒๕๕๒ : ๓๖-๓๗)	๑. พระสงฆ์ควรมีบทบาท ช่วยแก้ไขปัญหาสังคมให้มากขึ้น และอย่างเป็นรูปธรรม ๒. บทบาทของพระสงฆ์จึงไม่ควรจะเป็นเพียงการแสดงธรรมและประกอบพิธีกรรมเช่นในอดีตเท่านั้น ๓. การเรียนทฤษฎีเชิงปริยัติที่ขาดพื้นฐานทางพุทธธรรมที่ดีพอให้เข้าใจไม่ใช่เรื่องง่าย
พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), (๒๕๕๑, หน้า ๖๓)	๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม ๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ๓. ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ

๒.๓.๓ คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

พุทธวิธีในการสอนนั้นจะต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐาน กัลยาณมิตรที่มีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักการของนักเผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานประพฤติดมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่องในฐานทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริงทั้งเป็นผู้ฝึก อบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนฺทโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมกิริณฺจ กถ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฺญฺจาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๓๙}

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งแม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไปซึ่งมิใช่คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นลีลาในการสอน มี ๔ ประการ คือ

๑) สันทสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒) สมาทปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำ หรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่ามองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓) สมุตเตชนา ระวังให้อาหาญแกล้งกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

๔) สัมปหังสนา ปลอดภัยใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้เข้มแข็งเบิกบานโดยชี้ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไปทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๔๐}

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกลี ๕ ประการ คือ

๑) อนุพุทฺธิกถา กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒) ปริยายทสฺสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดใน แต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเอียงไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล

๓) อนุทฺยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา

๔) น อามิสฺนโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕) อุตฺตานญฺจ ปฺรณฺจ อนุปหฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรมไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๔๑}

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันพระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรก คือ พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก และได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนานัตถลักขณสูตร แก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรพร้อมเพื่อน อีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหัตผลในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้น พระองค์ทรงส่ง

^{๔๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๒/๑๒๔.

^{๔๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

พระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่างๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอรุณเวลาเสนาณคม^{๔๒}

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่า จักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดขุททิล ๓ พี่น้อง ซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยขุททิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตร และแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ขุททิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด^{๔๓}

ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือ พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธ และข้าทาสบริวารพระเจ้าพิมพิสาร และข้าราชการบริวารพอเห็นว่าขุททิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะ และน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข^{๔๔} นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรด คือ ยสกุหลบุตรพร้อมบิดามารดา ภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน^{๔๕} วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจเช่นนี้ นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้ นับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้น พระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอดจนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักแพร่หลาย มีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมาย นับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำทางศาสนานั้นอาจจะมีความสำคัญ หรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักจะควบคุมประชาชนด้วยอาวุธ หรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้น ประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้ว ยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำนุบำรุงพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาอย่างดี ด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงปฏิวัติทางสังคมขั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมี

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๔๗/๑๘-๔๘.

^{๔๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/๑๘-๖๕.

^{๔๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/๑๘-๖๕.

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

สิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิตรอนสิทธิ์ของวรรณะนั้นๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง และทรงสอนว่า

“บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม
หรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม”^{๔๖}

หมายความว่า คนดี หรือผู้มีวิชาดีตระกูล แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของผู้คนนั้น หากทำดีก็เป็นคนดี และหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การหมกมุ่นในกามสุข กับอัตตกลิมณานุโยค คือ การทรมานตนเอง พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน แล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลुธรรมได้ ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมิถุ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไป ทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด^{๔๗} พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรม และลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยที่ว่ามี ความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงามพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากล โดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ไม่ทรงหักล้างแต่จะทรงปฏิรูปใหม่ แล้วนำมาปรับใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า พรหม ทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึง มารดา บิดา^{๔๘} คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนาทรงชี้แจงแถลงให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสารพร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาโยนิในคำสอนดั้งเดิม หมายถึง การฆ่าสัตว์บูชาโยนิแต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่ หมายถึงการบูชามารดาบิดา สมณพราหมณ์ เป็นต้น^{๔๙}

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็น หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ขึ้นแทนที่การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ และสรรพสิ่งหลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือ ความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรม

^{๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๑.

^{๔๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๕.

^{๔๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๔๙} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๐-๗๔.

ข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

สรุปได้ว่า หลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร

จากคุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลคุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่เพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๗ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๗ คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๘, หน้า ๒๐๔)	๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. ครุ เป็นที่เคารพ ๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่องในฐานะทรงคุณ ๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ ๕. วจนกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. คมภีรณจ กถ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ ๗. โน จมฺจฺจาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในฐานะ

๒.๔ บทบาทพระสงฆ์กับสังคมไทย

พระพุทธศาสนา วัด และพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนจะห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมาย มีประชาชนทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระสงฆ์และประชาชนยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย บทบาทของพระสงฆ์และวัด มีดังนี้

๑. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดอุทิศประสงค์ของการบวช ก็คือ เพื่อการเรียนรู้ ดังนั้นสงฆ์ คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ

๑.๑) การเรียนรู้พุทธธรรม ให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติ และปฏิบัติ

๑.๒) การเรียนรู้สังคมปัจจุบัน ให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน

๑.๓) การเรียนรู้การสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้เป็นที่จับใจของผู้คนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า อนุสาสนีปาฏิหาริย์ รวมไปถึงความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

๒. การศึกษาของพระสงฆ์ เป็นเรื่องที่ควรคิดคำนึง กำหนดอยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยทางโลกควรจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตร สำหรับการศึกษาศาสนาของพระสงฆ์

๓. การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ชุมชน และช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญของวัด คือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นถ้าวัดเข้มแข็งทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการมีศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกในชุมชน ถ้าวัดล่อยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่นๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

๔. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาในระบบจากโรงเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๓๐,๐๐๐ โรงเรียน ยังไม่สามารถผลิตคนให้มีความเข้มแข็งทางปัญญา และศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

๕. พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เนื่องจากในโลกปัจจุบันมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่างๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่า ความรุนแรง หมายถึงอะไร มีขอบเขตแค่ไหน มีกี่ประเภท มีสาเหตุอะไรบ้าง มีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไร วิธีใดได้ผลจะพัฒนาวิธีการป้องกัน และการป้องกันให้ดีขึ้นอย่างไร

๖. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกที่มีการระดมศาสตร์ทางด้านต่างๆ มาเชื่อมโยง พระสงฆ์จึงควรต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิธีการแก้ไขให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควรเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

๗. การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรอันทรงค่าของประชาชนในสังคม ดังนั้นการบริหารจัดการวัดที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนในสังคมตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ รัฐบาล และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความร่วมมือในการจรรโลงพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมต่อไป^{๕๐}

จากการศึกษาของนักวิชาการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมปัจจุบันดังนี้

๑. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจและช่วยแก้ปัญหาส่วนตัว และปัญหาสังคม อันเกิดจากการทะเลาะวิวาท ระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน

๒. สถาบันวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน โรงเรียนประชาบาลหลายแห่งตั้งอยู่ในบริเวณวัด สมภารเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และแม้กระทั่งศาลาก็เป็นที่เรียนหนังสือ นอกจากนี้วัดยังเป็นที่อยู่อาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเด็กโดยทั่วไป

๓. วัดเป็นประจักษ์โรงพยาบาลให้รักษาพยาบาลแก่คนเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งที่เป็น โรคจิตและโรคทางกาย

^{๕๐} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖.

๔. วัดเป็นประจักษ์พินิจสถาน คือ เป็นที่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณ อันล้ำค่า และมีประโยชน์ต่อการศึกษาทางวัฒนธรรมต่างๆ ของชาติ

๕. ศาลาวัดบางครั้งถูกใช้เป็นสถานที่ประชุมราษฎรเพื่อจะได้รับข่าวสารต่างๆ

๖. วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชน เพราะถือเป็นสมบัติส่วนรวมของประชาชน เป็นที่ประชาชนพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๗. วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจน และคนไร้ที่พำนักพักพิง อีกทั้งยังเป็นหอพักให้แก่นักศึกษาทั่วไป^{๕๑}

มีความสอดคล้องกับนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของวัดและพระสงฆ์กับชุมชน ไว้ดังนี้คือ

๑. วัดเป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ ให้ได้รับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒. วัดเป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓. วัดเป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย

๔. วัดเป็นที่พักคนเดินทาง

๕. วัดเป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖. วัดเป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗. วัดเป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘. วัดเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เป็นที่รวบรวมงานศิลป์ งานจิตรกรรม งานสถาปัตยกรรมต่างๆ ของชาติ เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙. วัดเป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐. วัดเป็นศูนย์กลางการปกครองที่กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑. วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ^{๕๒}

จากการที่ได้ศึกษานักวิชาการต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น พระสงฆ์ควรมีบทบาท คือ

๑. เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ ด้านศรัทธา และด้านปัญญา พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนเพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา ให้สามารถมีชีวิตอย่างมีความสุขมีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง

^{๕๑} จ้างงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔๕ - ๑๕๒.

^{๕๒} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

๒. เป็นตัวอย่างแห่งความดี ให้เป็นที่เลื่อมใสของประชาชนที่จะประพฤติตาม

๓. การพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการส่งเสริมและให้การศึกษาอบรม
กุลบุตร กุลธิดา

๔. การสงเคราะห์ทางจิตใจให้แก่ประชาชน เมื่อมีปัญหาเดือดร้อนทางจิตใจ โดยยึด
หลักธรรม การให้คำปรึกษาแนะนำ

๕. ช่วยแก้ไขปัญหามุมชน^{๕๓}

จากข้างต้นบทบาทที่เด่น และสำคัญของพระสงฆ์ในชนบทไทย สรุปได้ดังนี้

๑. พระสงฆ์ ทำหน้าที่สั่งสอนธรรม และส่งเสริมชาวบ้านทำบุญกุศลต่างๆ

๒. พระภิกษุอาวโส หรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาผู้ประนีประนอมบางครั้งทำ
หน้าที่เยี่ยวยารักษาผู้เจ็บป่วย

พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสมัครสมานสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยจัดความขัดแย้ง
ของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว

พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กดื้อที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วย ตนเอง
รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า

พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม
ช่างไม้ ช่างก่ออิฐ โบกปูน ช่างปรับปรุงการเกษตร เป็นต้น และในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้เรียนรู้วิธีการ
สาธารณสุข แล้วนำไปเผยแพร่แก่ประชาชนให้รู้จัก การสร้างบ่อน้ำ การสร้างและใช้ส้วมซึม ตลอดจน
รู้ถึงหลักการสาธารณสุข

พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำสนับสนุนงาน
ของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่างๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอ
ความร่วมมือจากชาวบ้าน โดยผ่านพระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ พระสงฆ์สามารถ
แก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือดร้อน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นธรรมทูตและพระธรรมจาริก ซึ่งไปเผยแพร่
หลักธรรมแก่ชาวเขา ทำให้ชาวเขาเกิดความรู้สึกรักชาติ ไม่ทำไร่เลื่อนลอย และหันมานับถือพุทธ
ศาสนา^{๕๔} ทำให้บทบาทของพระสงฆ์และวัดที่ควรเป็นไปในอนาคตอันที่จะสร้างความเลื่อมใสศรัทธา
แก่ประชาชนว่าควรจะประกอบด้วย

๑. บทบาทในการเป็นผู้นำ และแบบอย่างแก่ชุมชนในเรื่องของความเป็นระเบียบ
เรียบร้อย สะอาด ประหยัด

๒. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนาของทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน และ
ลูกหลานของชาวบ้านรอบวัด

๓. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านรอบวัด

^{๕๓} สมพร เทพสิทธิธา, การพัฒนาเศรษฐกิจกับบทบาทของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร :
สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๕๔} รัชนิกร เศรษฐ, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๒๔๖-
๒๔๗.

๔. บทบาทในการเป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น

๕. บทบาทในการเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาทของชาวบ้าน

๖. บทบาทในการให้การสอนและฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นในท้องถิ่นแก่ชาวบ้านรอบวัด

๗. บทบาทในการเป็นผู้นำเอาหลักการและแนวคิดใหม่ๆ มาช่วยเหลือการเกษตร^{๕๕}

สรุป บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบันเป็นบทบาทที่เกี่ยวกับกิจวัตรข้อวัตรต่างๆ การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม ศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลก และความรู้ทางธรรม การปฏิบัติสมณะ วิปัสสนา การแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ รวมถึงการให้คำปรึกษาและแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนทั่วไป อีกบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ในปัจจุบัน คือ การสอนพระพุทธศาสนาตามโรงเรียน การจัดฝึกอบรมต่างๆ การเข้าค่ายพุทธบุตร เป็นต้น

จากบทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย และผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลบทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยเพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๘ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๘ บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี, (๒๕๔๐, หน้า ๔๖)	๑. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนให้เป็นแห่งการเรียนรู้ ๒. การศึกษาของสงฆ์ ๓. การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ๔. วัดกับการจัดการศึกษา ๕. พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ๖. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๗. การบริหารจัดการวัดที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
สมพร เทพสิทธา, (๒๕๒๔, หน้า ๕๑-๕๒)	๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา ๒. เป็นตัวอย่างแห่งความดี ๓. พัฒนาจิตใจของประชาชน ๔. การสงเคราะห์ทางจิตใจให้แก่ประชาชน ๕. ช่วยแก้ไขปัญหาชุมชน

^{๕๕} กิริติ ศรีวิเชียร, อดีต ปัจจุบัน และอนาคตแห่งบทบาทของสังฆมณฑล ในการแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๑ – ๑๑๓.

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, (๒๕๒๕, หน้า ๑๔๕-๑๕๒)	๑. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชน ๒. สถาบันวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน ๓. วัดเป็นประดู่โรงพยาบาล ๔. วัดเป็นประดู่พิพิธภัณฑสถาน ๕. ศาลาวัดบางครั้งถูกใช้เป็นสถานที่ประชุมราษฎร ๖. วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคี ๗. วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจน
พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), (๒๕๒๗, หน้า ๒๐๕-๒๐๖)	๑. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้าน ๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ๓. เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย ๔. เป็นที่พักคนเดินทาง ๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ ๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ ๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ๙. เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ซึ่งชาวบ้าน ๑๐. เป็นศูนย์กลางการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม
รัชนิกร เศรษฐ์, (๒๕๒๘, หน้า ๒๔๖-๒๔๗)	๑. พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรม ๒. ภิกษุอาวุโส หรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ๓. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน ๔. พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กดี ๕. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ๖. พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน
กิริติ ศรีวิเชียร, (๒๕๒๗, หน้า ๑๑๑-๑๑๓)	๑. บทบาทในการเป็นผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชน ๒. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนา ๓. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนเพื่อการอ่านออกเขียน ๔. บทบาทในการเป็นแหล่งรวบรวมเก็บรักษา ๕. บทบาทในการเป็นสถานที่ใช้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านด้วยตนเอง ๖. บทบาทในการให้การสอนและฝึกฝนอาชีพ ๗. บทบาทในการเป็นผู้นำเอาหลักการและแนวคิดใหม่ๆ

๒.๕ ข้อมูลคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีมีวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๙๔ วัด^{๕๖} โดยแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ ระดับตำบลเป็นเขตการปกครอง ๑๔ ตำบล คือ

๑. ตำบลบ้านเกาะ มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๖ วัด
๒. ตำบลท่าอิฐ มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๕ วัด
๓. ตำบลท่าเสา มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๕ วัด
๔. ตำบลหาดกรวด-วังกะพี้ มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๘ วัด
๕. ตำบลจันทาม มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๗ วัด
๖. ตำบลดำนนาขาม มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๗ วัด
๗. ตำบลคิ่งตะเภา มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๙ วัด
๘. ตำบลขุนฝาง มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๗ วัด
๙. ตำบลป่าเซา มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๕ วัด
๑๐. ตำบลผาจุก มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๘ วัด
๑๑. ตำบลน้ำริด มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๕ วัด
๑๒. ตำบลหาดจิว มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๑๐ วัด
๑๓. ตำบลบ้านด่าน มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๖ วัด
๑๔. ตำบลวังดิน มีวัดสังกัดมหานิกาย จำนวน ๖ วัด

^{๕๖} สถิติจากสำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พุทธศักราช ๒๕๕๙

โดยในแต่ละตำบลนั้นมีจำนวนพระภิกษุสามเณรในสังกัดมหานิกาย จำแนกไว้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๙ แสดงจำนวนพระภิกษุ-สามเณร

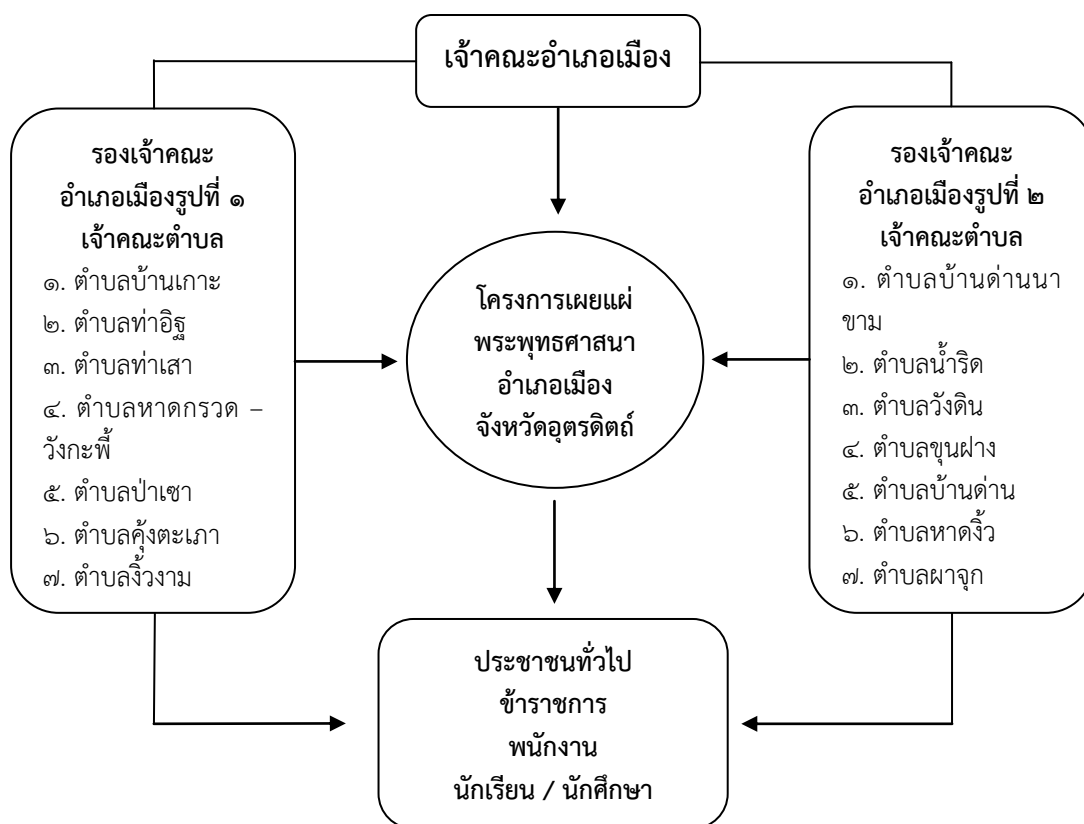
ที่	ตำบล	พระภิกษุ	สามเณร	รวมทั้งหมด
๑.	ตำบลบ้านเกาะ	๙๑	๒๗	๑๑๘
๒.	ตำบลท่าอิฐ	๖๒	๑๒	๗๔
๓.	ตำบลท่าเสา	๖๒	๖	๖๘
๔.	ตำบลหาดกรวด-วังกะพี้	๘๖	๑	๘๗
๕.	ตำบลจันทาม	๔๑	-	๔๑
๖.	ตำบลดำนนาขาม	๒๒	-	๒๒
๗.	ตำบลคู้ตะเภา	๖๘	๘	๗๖
๘.	ตำบลขุนฟาง	๓๓	-	๓๓
๙.	ตำบลป่าเขา	๒๘	๑	๒๙
๑๐.	ตำบลผาจุ	๓๐	๑	๓๑
๑๑.	ตำบลน้ำริด	๒๔	๒	๒๖
๑๒.	ตำบลหาดจิว	๓๘	-	๓๘
๑๓.	ตำบลบ้านด่าน	๓๓	๑	๓๔
๑๔.	ตำบลวังดิน	๒๑	-	๒๑
รวมทั้งหมด		๖๒๔	๕๙	๖๘๓

คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ มีการบริหารที่เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑), ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ซึ่งมีการปฏิบัติหน้าที่การรับผิดชอบตามสัดส่วนที่กำหนดไว้เพื่อเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เจ้าคณะอำเภอเมืองได้มอบหมายงานเผยแผ่ให้กับรองเจ้าคณะอำเภอเมืองทั้งสองรูปได้ปฏิบัติตาม มีเจ้าคณะตำบลคอยให้ความสนับสนุนงานเผยแผ่ และวัดในเขตการปกครองของแต่ละตำบล งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ จะมีโครงการที่จัดขึ้นทุกปีอยู่หลายโครงการ เช่น โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, โครงการทำบุญตักบาตรในวันสำคัญของชาติ, โครงการธรรมสัญจรของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จัดขึ้นในช่วงเข้าพรรษา, โครงการวันอาทิตย์เข้าร่วมพัฒนาวัดฟังธรรม, โครงการบรรพชาอุปสมบทภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน, โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ๕ ธันวาคมหาราช เวลา ๒ ค่ำ ๓ วัน, โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ๑๒ สิงหาคมหาราชนี้ เวลา ๒ ค่ำ ๓ วัน ฯลฯ

โครงการที่จัดขึ้นตามมติของเถรสมาคม โครงการที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของเอกชน สถาบันการศึกษา ได้ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ให้จัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการพัฒนาศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เช่น โครงการปฏิบัติธรรม “ครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม”, โครงการอบรมเยาวชนมัคทายกน้อย, โครงการอบรมเยาวชนวัยใสใฝ่คุณธรรม (นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา), โครงการโรงเรียนสีขาวคู่คุณธรรม สำหรับเยาวชน – ครู อาจารย์, โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน – นักศึกษา ฯลฯ

โครงสร้างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

แผนภาพที่ ๒.๑ โครงสร้างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้างานวิจัยโดยมุ่งเน้นไปที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท การเผยแผ่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ดังนี้

พระครูใบฎีกาสุชาติ จิตวโร (พิศาลพันธุ์) ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และเพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์ผู้ออกเผยแผ่ธรรม ต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือ ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา โดยใช้หลักการในการเผยแผ่นั้นมี ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่เผยแผ่ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ฟังเทศนา และส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของผู้แสดงธรรมโดยตรง ซึ่งวิธีการเผยแผ่มีการสอนในหลายรูปแบบ ได้จำแนกวิธีการสอนไว้ ๔ ประเภท คือ การสอนแบบสากัจฉา (แบบสนทนา) การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์มีแบบแผนวางไว้เป็นแนวปฏิบัติ ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดเขตปกครอง และส่วนย่อยเป็นการกำหนดหน้าที่ คุณลักษณะพิเศษ หรือสำนวนลีลาที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ เสียงดังฟังชัด มีเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอนนำเสนออย่างมีเหตุมีผล เนื้อหานำเสนอใกล้ตัวสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันเนื้อหาธรรมะมีชีวิตชีวา มองเห็นด้วยภาพด้วยการยกตัวอย่างอุทาหรณ์ เนื้อหามีองค์แห่งความรู้ใหม่ ชวนให้ขบคิดอยู่เสมอ มีการพัฒนาเนื้อหาไปตามลำดับ มีเนื้อหาเหมาะสมกับยุคสมัย ใช้ภาษาธรรมะในการนำเสนอที่เข้าใจง่าย มีความสอดคล้องกับพุทธวิธีในการสื่อสาร มีความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ โดยมีการเผยแผ่ผ่านกิจกรรมคณะสงฆ์ ๖ ด้าน บทบาทด้านการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ที่นำมาใช้เพื่อการเผยแผ่ ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม สัมโมทนาภิเษก การให้อโวาท เอกสารหนังสือ เทปธรรม และคิดคำคมตามต้นไม้ โดยแบ่งการเผยแผ่ ๒ ด้าน คือ การเผยแผ่ในวัด โดยใช้ประเพณีเป็นสื่อกลาง และการเผยแผ่นอกวัด ส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ให้ไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่างๆ

รูปแบบการนำเสนอโดยใช้สื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ คือ การใช้สื่อในการเผยแผ่ ๓ วิธีการ คือ การใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การใช้สื่อมวลชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือคู่มือประกอบภาพ หนังสือสวดมนต์ไหว้พระ การใช้สื่อเฉพาะกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นสื่อที่ช่วยวางรากฐานทางศีลธรรมได้เป็นอย่างดี แยกประเภทได้แก่ การสร้างวัตถุมงคล บทความ แลกเปลี่ยนทิพย์

แนวทางในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ แยกออกเป็นแนวทางได้สองแนวทางด้วยกัน คือ แนวทางการเผยแผ่ในเชิงรุก และแนวทางการเผยแผ่ในเชิงรับ^{๕๗}

พระครูปลัดทะเล มหณฺณโว (ทั้งมอบหมาย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อศึกษาบทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นพระภิกษุจำนวน ๓๐๙ รูป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๒๙.๑๓ มีอายุอยู่ในช่วง ๒๖ – ๓๕ ร้อยละ ๓๙.๔๘ มีจำนวนพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา ร้อยละ ๖๔.๒ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๕๑.๔๖ มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมเอก ร้อยละ ๖๓.๑๑ ไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ร้อยละ ๙๔.๑ เป็นพระลูกวัด โดยมีทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระวินยาธิการในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๕) อันดับแรก ได้แก่ ด้านกระบวนการทางยุติธรรม (กฎหมาย) ($\bar{X}$ = ๓.๘๑) รองลงมา ด้านภาวะผู้นำและด้านการประสานงาน / การมีส่วนร่วม ($\bar{X}$ = ๓.๖๔) และสุดท้ายด้านหน้าที่ ($\bar{X}$ = ๓.๔๙) ปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการ ส่วนใหญ่ขาดความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ พระวินยาธิการบางรูป ไม่เข้าใจบทบาทตัวเอง และไม่มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดถึงจำนวนในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการยังไม่เพียงพอต่อภาระงาน ส่วนข้อเสนอแนะในบทบาท คือ พระวินยาธิการต้องเข้มแข็ง ตั้งใจทำงานให้สมกับคำว่า ผู้นำมีความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ควรเลือกผู้ที่ชอบ และรักพร้อมทั้งเต็มใจที่จะเป็นพระวินยาธิการ ต้องมีจิตสำนึกต่อหน้าที่เสมอ ควรให้ผู้ที่จะเป็นพระวินยาธิการที่จะได้รับการแต่งตั้ง ให้เข้าใจบทบาทความเป็นผู้นำที่จะต้องทำ และพร้อมที่จะทำงานด้วยความเต็มใจ^{๕๘}

พระครูปลัดสมชาย อภิวัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดจันทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับงานการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย (๒) ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการศึกษาในจังหวัดจันทบุรี และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารงานการศึกษาในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย ในปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

^{๕๗} พระครูใบฎีกาสุชาติ จิตฺตโร (พิศาลพันธุ์), “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๕๘} พระครูปลัดทะเล มหณฺณโว (ทั้งมอบหมาย), “บทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของ พระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

(๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๔) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และ (๕) การศึกษาวิปัสสนาธุระ บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๓๔) และเมื่อจำแนกเป็นแต่ละรายการแล้ว พบว่า รายการที่ว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด, ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ สำนักเรียนอื่นถ้าที่วัดไม่ได้จัดการศึกษา, มีการควบคุมเร่งรัดให้มีการเรียนการสอนนักเรียน ในหลักสูตรนักเรียนตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม และมีการยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ผู้สอบนักเรียนได้ในแต่ละชั้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๐๐, ๓.๖๖, ๓.๙๔ และ ๓.๕๑ ตามลำดับ) ส่วนรายการอื่นๆ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ส่วนปัญหาอุปสรรค พบว่า ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการศึกษาจากทางหน่วยงานของรัฐ ขาดแหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านเทคโนโลยีภายในวัด ข้อเสนอแนะ ควรสนับสนุนให้วัดจัดการเรียนการสอนบาลี และนักเรียนอย่างเป็นระบบ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนและนักเรียนเรียนธรรมศึกษาอย่างทั่วถึง และองค์กรภาครัฐและเอกชนและควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ในการเรียนการสอนธรรมและบาลี^{๕๙}

พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทรวโส) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ ตามความคิดเห็นของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดความหมายและบทบาทของวัด (๒) เพื่อศึกษาบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของประชาชนในอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี (๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไข เกี่ยวกับบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของประชาชนในอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของประชาชนในอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ในเขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๒) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ในเขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านย่อย พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๑) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านย่อย พบว่า ด้านการจัดการศึกษาภายในวัดแก่พระภิกษุสามเณร ($\bar{X}$ = ๓.๖๑) ด้านการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน ($\bar{X}$ = ๓.๒๐) และด้านการให้คำแนะนำปรึกษา ($\bar{X}$ = ๓.๖๑) ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆ ที่เหลือ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ในเขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ส่วนมากจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาทุนทรัพย์ และบุคลากรในการให้ความรู้แก่ประชาชนผู้สนใจ หลักธรรม กล่าวคือ คณะพระสงฆ์ยังขาดบุคลากรหลักในการให้ความรู้แก่ประชาชนและไม่มีความรู้ที่หลากหลายในแต่ละด้านเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ครบ ดังนั้น จึงทำให้การบริหารจัดการซึ่งรวมไปถึงผลตอบสนองต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ของวัดใน

^{๕๙} พระครูปลัดสมชาย อภิวันโณ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

เขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรีที่พึงประสงค์จึงอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีถ้าเปรียบเทียบกับอย่างอื่นแล้ว ฉะนั้นจึงจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้ดีขึ้น เพื่อที่จะตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนดังกล่าวแล้ว

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ในเขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรีนั้น ก็ควรที่จะจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้านที่ประชาชนมีความต้องการให้ช่วยเหลือ กล่าวคือ บุคลากรที่มีความรู้ทางด้านหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างยิ่ง รวมไปถึงถึงผู้ที่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเผยแผ่ และด้านอื่นๆ อีก เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนต่อไป^{๖๐}

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (๒) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี (๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการพระพุทธรูปปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องการ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย ได้แก่ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่าง

^{๖๐} พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธรโส), “บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งมีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบกิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๖๑}

พระครูปลัดกิตติวิวัฒน์ (ประจวบ เขมาภิโรโต) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางพัฒนาบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๔ มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๒ มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษา จำนวน ๑๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๐ รายได้ต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๖ ตำแหน่ง นักเรียน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ ด้านบุคลิกลักษณะผู้สอน ด้านสื่อการสอน ด้านรูปแบบการสอน ด้านเนื้อหาสาระการสอน ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๔) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้วพบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียนมีระดับความคิดเห็นมากทุกด้าน

ผลการเปรียบเทียบบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน ที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนผู้ที่มีอายุ รายได้ และตำแหน่ง มีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี คือ (๑) ด้านบุคลิกลักษณะ ควรนุ่งห่มหรือแต่งกายเหมาะสมกับสมณสาธูป และควรเป็นคนจริงใจน่าเชื่อถือ (๒) ด้านสื่อการสอน ควรจัดทำแผนการสอน/แผนกิจกรรมร่วมกับอาจารย์พี่เลี้ยง และควรชี้แจงจุดประสงค์ของการเรียนให้นักเรียนทราบ (๓) ด้านรูปแบบการสอน ควรใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นทุกคน (๔) ด้านเนื้อหาสาระการสอน ควรลงโทษและการให้รางวัลแก่นักเรียนเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ และควรยกอุทาหรณ์เพื่อให้นักเรียนรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น^{๖๒}

^{๖๑} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๖๒} พระครูปลัดกิตติวิวัฒน์ (ประจวบ เขมาภิโรโต), “บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (จิตสีโล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) ศึกษากิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ (๒) ศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี และ (๓) ศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี

ผลการวิจัย พบว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรมเป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนโดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วนำมาไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะจะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ โดยมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่มีความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๐) และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ปัญหาอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี มีการจัดอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อย ทำให้พระภิกษุสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนขาดงบประมาณในการดำเนินการด้านเผยแผ่ บุคลากรด้านการเผยแผ่มีไม่มากนักขาดทีมงานที่เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่ อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ ยังบกพร่องในเรื่องอาจารย์หรือความประพฤติ การเผยแผ่ยังไม่ได้ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรและในการเผยแผ่พระศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน

แนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี คือ ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม ต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแล พระภิกษุสามเณรอย่างเคร่งครัด^{๖๓}

พระใบฎีกาณัฐพร ชานวทุโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย คือ (๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม (๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐมโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) เพื่อศึกษาปัญหา

^{๖๓} พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (จิตสีโล), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

อุปสรรคและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า

๑. บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า พระสงฆ์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญ และประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ปัญหาอุปสรรคของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีดังนี้ พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่างๆ อุปสรรคในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรมหรือในการเผยแผ่มีน้อย ข้อเสนอแนะมีดังนี้ เจ้าคณะผู้ปกครองควรมีการทำความเข้าใจกับหน่วยงานต่างๆ ที่พระสงฆ์จะเข้าไปทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือควรมีการปรึกษา ประชุมเพื่อทำความเข้าใจกันเบื้องต้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการเผยแผ่อย่างเหมาะสมและต่อเนื่องชัดเจน พระสงฆ์ควรทำความเข้าใจกับประชาชน และทำความสนิทสนม เพื่อให้ประชาชนเปิดรับสิ่งที่พระสงฆ์จะมอบให้ และควรสนับสนุนอุปกรณ์เพื่อการเผยแผ่ อุปกรณ์มีความจำเป็นอย่างมากในการสื่อสารกับผู้รับการเผยแผ่^{๖๔}

พระภิกษุพงษ์ สิริวิโส (ตันศิริ) ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า

๑. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๗) และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

๒. การเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญ และวุฒิการศึกษาสามัญ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

^{๖๔} พระใบฎีกาณัฐพร จานวุฒิโณ, “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๓. ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เขต บางพลัด กรุงเทพมหานคร ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ให้มากกว่านี้เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเผยแผ่ได้ถูกต้อง ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้ โดยเฉพาะควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม เริ่มสร้างทีมงานในกลุ่มพระนักเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ควรให้มีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาวาระความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแลพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด ควรมีการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาากกว่านี้ และในการเผยแผ่ควรสอดแทรกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในชนบทด้วย ควรให้โอกาสพระรุ่นใหม่ๆ ได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ ควรมีเวทีสำหรับให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสแสดงธรรมบ้าง ควรมีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้ทันสมัยเพื่อไม่ให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย จัดหาทรัพยากรที่สำคัญในการเผยแผ่ให้เพียงพอ^{๖๕}

พระครูสุชาตวิมุติกิจ (เฉลิมชัย อภิชาโต) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัย พบว่า

๑. ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง

๒. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหานี้ก็คือ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากกว่าเดิม โดยเฉพาะงานด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นถือว่ามีความสำคัญในการพัฒนาสังคมและการพัฒนาองค์การคณะสงฆ์ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็มีความสำคัญในการสอนให้บุคคลทั่วไปยึดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความมั่นคงและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองด้วย^{๖๖}

^{๖๕} พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ตันศิริ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๖๖} พระครูสุชาตวิมุติกิจ (เฉลิมชัย อภิชาโต), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระหัตถ์สนัย ปริปัญโญ (สุวรนจินดา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัย พบว่า

๑. บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา โดยในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ ๒.๓๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษาและด้านการศึกษสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับน้อยทุกด้าน

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา ตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิทางการศึกษาสายสามัญของพระสังฆาธิการผู้ตอบแบบสอบถามมีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง

๓. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสงขลา ได้แก่ ด้านการปกครอง ควรมีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ด้านการบริหารจัดการแก่พระสังฆาธิการทุกระดับ และควรจัดประชุมพระสังฆาธิการ เพื่อประโยชน์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา ควรสรรหาบุคลากรครูสอนพระปริยัติธรรมให้เพียงพอและมีประจำอยู่ในทุกสำนักเรียน และควรจัดอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัยเพื่อช่วยประหยัดเวลาในการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการประสานงานร่วมกันระหว่างวัดต่างๆ เพื่อกระจายการสนับสนุนทุนการศึกษาไปในทุกๆ สถานศึกษา และวัดควรประสานงานกับภาครัฐและเอกชนที่ให้การอุปถัมภ์ หรือมีหน้าที่ในการสนับสนุนการศึกษาแก่สถานศึกษาในพื้นที่ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์เพื่อให้มีความรู้ความสามารถให้การอบรมสั่งสอน พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกับคนทุกเพศทุกวัย และ พระสังฆาธิการควรทำงานในเชิงรุก ด้านการสาธารณูปการ ควรรณรงค์ให้พระสังฆาธิการดูแลรักษาเสนาสนะที่มีอยู่มากกว่าการก่อสร้างขึ้นมาใหม่ และรณรงค์การก่อสร้างเสนาสนะที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะประจำถิ่น และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อป้องกันปัญหาการสงเคราะห์ที่ซ้ำซ้อน เกิดประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ และควรกำหนดเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนก่อนลงมือปฏิบัติงาน^{๖๗}

^{๖๗} พระหัตถ์สนัย ปริปัญโญ (สุวรนจินดา), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระมหาสุณัฏฐ์ สุนนโท (รุจิเวทย์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัย พบว่า

๑. พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ ปัญหาอุปสรรคในวิธีดำเนินการเผยแผ่อยู่ในระดับมาก สำหรับด้านกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการเผยแผ่และสื่อในการเผยแผ่อยู่ในระดับปานกลาง

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า คณะสงฆ์ที่มีตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรมและวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ทุกข้อ

๓. ผลการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาบทบาท ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ด้านการจัดบุคลากรเพื่อใช้ดำเนินการเผยแผ่ และควรเปิดอบรมถวายความรู้ในการเผยแผ่แก่พระภิกษุเพื่อให้มีคุณภาพเพียงพอในการที่จะไปดำเนินการเผยแผ่ ด้านกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการเผยแผ่ คณะสงฆ์ควรที่จะเพิ่มการเผยแผ่ให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนรวมถึงกลุ่มผู้นำชุมชนโดยวัดจัดกิจกรรมการเจริญภาวนาหรืออบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม ด้านวิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ควรมีความพร้อมในทุกๆ ด้าน มีเป้าหมาย ติดตามผลงานและปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ ด้านสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ควรสร้างสื่อให้มากขึ้น อารามพระภิกษุที่มีความรู้จากสถานที่ต่างๆ มาบรรยาย ด้านปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ยังประสบปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ คือ ไม่มีสถานที่ให้เผยแผ่ ขาดงบประมาณการสนับสนุนจากส่วนงานต่างๆ ของภาครัฐ และของเอกชน^{๖๘}

พระมหาไพฑูริย์ วิบุโล (บุญล้ำเลิศ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัย พบว่า

๑. ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับสูงที่สุด ($\bar{X} = 4.09$) และด้านการสั่งสอนอบรมทางจริยธรรม อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.05$)

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับผลการเรียน พบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียน

^{๖๘} พระมหาสุณัฏฐ์ สุนนโท (รุจิเวทย์), “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

มัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ด้านการสั่งสอนอบรมทางจริยธรรม, ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม, ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม, ด้านการเรียนการสอน ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้

๓. ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พบว่า ด้านการสั่งสอนอบรมทางจริยธรรมพระสงฆ์ควรเข้าไปจัดกิจกรรมให้มีการอบรมในโรงเรียนมากขึ้น และพระสงฆ์ควรใช้สื่อที่เข้าใจง่ายเพื่อดึงดูดเยาวชน ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม ควรจัดกิจกรรมที่สนับสนุนให้เพิ่มมากขึ้น เช่น ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น และควรจัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม พระสงฆ์ควรมีการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นในสาระการเรียนรู้นั้นๆ ด้านการเรียนการสอน ควรใช้สื่อการเรียนการสอนที่สนับสนุนการเรียนรู้ ไม่เน้นเนื้อหาที่เข้าใจยาก^{๖๙}

พระครูใบฎีกาจิตวิมล ธวัชโย (ทนนาน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสถานศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่าประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสถานศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu=๔.๒๓$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่าด้านเนื้อหาการเผยแผ่ของพระธรรมทูต ($\mu=๔.๑๖$) ด้านเทคนิคการเผยแผ่ของ พระธรรมทูต ($\mu=๔.๒๖$) และด้านสื่อการเผยแผ่ของพระธรรมทูต ($\mu=๔.๒๗$) ก็อยู่ในระดับมาก

การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสถาน ศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และโรงเรียนที่สังกัด พบว่า ด้านเนื้อหาการเผยแผ่ของพระธรรมทูต ด้านเทคนิคการเผยแผ่ของพระธรรมทูตและ ด้านสื่อการเผยแผ่ของพระธรรมทูต ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง

ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย พบว่า พระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการควรมีการวางแผนงานวางนโยบายให้ชัดเจนทั้งทางด้านเนื้อหาและเวลาที่ใช้ในการบรรยายให้เหมาะสมกับช่วงชั้นของนักเรียน ควรมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการให้ชัดเจนถึงวันเวลาและสถานที่ๆ พระธรรมทูตจะลงปฏิบัติหน้าที่เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อน ควรมีการพัฒนาส่งเสริมบุคลากรภายในอำเภอให้มีส่วนร่วมในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากขึ้น และส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคนิควิธีการนำเสนอธรรมะในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๐}

^{๖๙} พระมหาไพฑูลย์ วิบุโล (บุญล้ำเลิศ), “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๗๐} พระครูใบฎีกาจิตวิมล ธวัชโย (ทนนาน), “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสถานศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระอธิการขรัล จิตคุโน (มีแก้ว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัย พบว่า

๑. พระภิกษุและสามเณร มีความเห็นต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๐) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณรมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = ๓.๗๐) ในด้านการปกครอง ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}$ = ๓.๔๘) ในด้านการศึกษาสงเคราะห์

๒. บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยภาพรวม พระภิกษุและสามเณร ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ปัญหาอุปสรรคของบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับพระสังฆาธิการภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพราะว่า พระภิกษุและสามเณร ผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาส่วนใหญ่ยังไม่เห็นการทำงานของผู้บริหาร หรือผู้ปกครองทำหน้าที่ในการบริหารอย่างเต็มกำลังความสามารถ แต่กล่าวโดยภาพรวมถึงหน่วยงานต่างๆ ต่อบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ในระดับมาก แสดงว่ามีการวางแผนนโยบายและวัตถุประสงค์ ในการบริหารงานได้เป็นอย่างดีตลอดถึงการวางตัวบุคคลในการทำงานได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น พระภิกษุและสามเณรหรือผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาต้องการให้ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นมีภาวะความเป็นผู้นำ ที่ดีและทำงานอย่างเต็มความสามารถของตนเอง ด้วยความเสียสละ สามัคคี อดทนและเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ^{๗๑}

พระครูโสภณปทุมมากร (ชะลอ ธมมปาโล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัย พบว่า

๑) ประสิทธิภาพในการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านการปกครองสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอน พระธรรม

^{๗๑} พระอธิการขรัล จิตคุโน (มีแก้ว), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

วินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ และด้านให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓

๒) ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพในการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล คือ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง ตำบลที่อยู่ของพระสังฆาธิการ และสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ และตำบลที่อยู่ของพระสังฆาธิการต่างกัน มีผลทำให้ประสิทธิภาพของการบริหารงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง และสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามต่างกัน มีผลทำให้ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางเกี่ยวกับการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มีประสิทธิภาพ พบว่า ปัญหาอุปสรรค คือ ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ด้านการปกครองสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ด้านการปกครองสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ด้านการให้ความสะดวกตามสมควร ในการบำเพ็ญ^{๗๒}

พระอภินิษฐ์ สิริบุญโล (อาจวิชัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัย พบว่า

๑. การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๓) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒. ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ทดสอบสมมติฐานโดยใช้การวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษบาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

^{๗๒} พระครูโสภณปทุมมากร (เชลโล ธมฺมปาโล), “ประสิทธิภาพการบริหารของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๓. ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการ ด้าน สาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ (๑) ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ (๒) ปัญหาเกี่ยวกับการขาดการดูแลเอาใจใส่ (๓) ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร จึงมีข้อเสนอแนะประกอบด้วย (๑) จัดหางบประมาณสำรองไว้มากๆ ให้เพียงพอกับการก่อสร้าง (๒) จำเป็นต้องมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริงๆ (๓) การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดศาสนสมบัติของวัด ให้เกิดความสำนึกรักศาสนสมบัติของวัด^{๗๓}

พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ จานวโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัย พบว่า

๑) ระดับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๕$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับมากทุกข้อ

๒) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา / วุฒิการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรม พบว่า ครูและนักเรียนที่มีเพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา / วุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนครูและนักเรียนที่มีสถานภาพ จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม และระยะเวลาในการฟังธรรม มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านปัญหาและอุปสรรค พระธรรมทูตบางรูป ไม่ค่อยมีการสาธิต หรือการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น เวลาในการบรรยายน้อยเกินไป ไม่มีช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สนทนาสอบถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อปฏิบัติให้ชัดเจน ขาดสื่ออุปกรณ์ในการนำเสนอประกอบการบรรยาย เพื่อจูงใจให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจมากขึ้น ความสนใจโดยขาดการใช้วิธีการสนทนาถามตอบปัญหาจากเรื่องที่ได้บรรยายแล้ว พระธรรมทูตบางรูปยังขาดการใช้วิธีนำเสนอที่ดี เพราะขาดความรู้ทางธรรมะ ใช้เวลาบรรยายยาวนานไปทำให้เกิดตึงเครียดแก่ผู้ฟัง

^{๗๓} พระอภินิษฐ์ สิริปณฺโณ (อาจวิชัย), “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สำหรับข้อเสนอแนะ พบว่า ไม่ค่อยมีการสาธิต หรือการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น ควรมีเวลาในการบรรยายให้มากกว่านี้ ควรเว้นเวลาไว้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สอบถามบ้างตามสมควร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ การเผยแพร่ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ ควรมีการสนทนาโต้ตอบกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเรียนรู้ร่วมกันให้เพิ่มมากขึ้น ควรใช้วิธีการนำเสนอแบบง่าย เช่น เล่านิทานชาดก มาประกอบบ้าง ลดเนื้อหาในการบรรยายลงบ้าง สอดแทรกเรื่องสนุกๆ เข้าบ้างเพื่อให้ผ่อนคลายไม่เครียด^{๗๔}

พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสสุภาโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของนักเรียนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัย พบว่า

๑. ระดับความพึงพอใจของนักเรียนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเนื้อหาสาระของวิชาพระพุทธศาสนา ด้านเทคนิควิธีการใช้สื่อการสอน และด้านบุคลิกภาพของพระสอนศีลธรรม อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒. ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า นักเรียนที่มีเพศแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนนักเรียนที่มีอายุและระดับชั้นแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน

๓. ผลการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง

๑) ด้านเนื้อหาสาระของวิชาพระพุทธศาสนา ปัญหา ได้แก่ บรรยายภาคในการสอนไม่ดีและเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนาไม่มีความชัดเจน ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมต่อการเรียนและเพิ่มเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับวิชามากขึ้นด้วย

๒) ด้านเทคนิควิธีการใช้สื่อการสอนของพระสอนศีลธรรม ปัญหา ได้แก่ จอภาพเล็กไป สื่อเก่ามาก อุปกรณ์การสอนเก่า ไม่มีกิจกรรมให้ทำเลย ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรเปลี่ยนจอภาพให้ใหญ่ขึ้น ควรหาสื่อและอุปกรณ์การสอนใหม่ๆ และจัดกลุ่มให้ทำกิจกรรมมากขึ้น

^{๗๔} พระครูวิเวกธาราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร), “บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๓) ด้านบุคลิกภาพของพระสอนศีลธรรม ปัญหา ได้แก่ พระสอนศีลธรรมบรรยายคำพูดตรงเกินไป ไม่ค่อยระมัดระวังคำพูด ข้อเสนอแนะ ได้แก่ พระสอนศีลธรรมควรบรรยายธรรมให้สุภาพเรียบร้อยและเหมาะสมกับเด็ก มีความสำรวมกาย วาจา ใจมากขึ้นและควรสอนให้มีความสนุกสนานมากขึ้น^{๗๕}

นายศักดิ์ดา ภาคจันทิก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัย พบว่า

๑) พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านปัญญา : การพัฒนาปัญญา ($\bar{X} = ๓.๗๐$) รองลงมา คือ ด้านสมาธิ : การพัฒนาในด้านจิตใจ ($\bar{X} = ๓.๖๘$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านศีล : การพัฒนาด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = ๓.๖๕$) ตามลำดับ

๒) การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระภิกษุต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม แตกต่างกันไป มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐาน ส่วนพระภิกษุที่มีพรรษา และวุฒิการศึกษาทางธรรมแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมแตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธเป็นไปตามสมมติฐาน

๓) ข้อเสนอแนะของพระภิกษุเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า (๑) ด้านศีล การพัฒนาด้านพฤติกรรม พระสังฆาธิการควรสนับสนุนให้พระสงฆ์ในการปกครองหมั่นศึกษาในการท่องพระปาติโมกข์และความหมายให้มากขึ้น ควรให้พระสงฆ์ช่วยเป็นหูเป็นตาแทนพระวินยาธิการเพื่อความสงบเรียบร้อยด้านการปฏิบัติวินัยของพระภิกษุสามเณร และควรจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับโทษของการฉันอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ดิบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุข (๒) ด้านสมาธิ การพัฒนาในด้านจิตใจ พระสังฆาธิการควรให้กำลังใจในการศึกษาและแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการศึกษา พระสังฆาธิการควรให้ความสนใจในการอบรมสั่งสอนพระสงฆ์ในการปกครอง รวมไปถึงจุดเล็กจุดน้อยที่อาจทำให้เกิดผลกระทบต่ोजิตใจของพระสงฆ์ และควรจัดหากิจกรรมเบาๆ ให้พระสงฆ์บวชใหม่ได้ปฏิบัติเพื่อการปรับตัวที่ค่อยเป็นค่อยไป (๓) ด้านปัญญา : การพัฒนาปัญญา พระสังฆาธิการควรให้พระสงฆ์ในการปกครองได้หมุนเวียนการเป็นผู้นำการทำวัตรสวดมนต์เพื่อความชำนาญ พระสังฆาธิการควรมีการพูดคุย

^{๗๕} พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสกาโร), “ความพึงพอใจของนักเรียนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมธานีวิทยาคม จังหวัดอ่างทอง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สั่งสอนเรื่องการเรียนพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการควรหาวิธีการแก้ไขร่วมกับคณะสงฆ์ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น^{๗๖}

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถ สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิต ทำให้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย จนแยกกันไม่ออก ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาย่อมมีผลกระทบต่อสังคมไทย ชาวพุทธมีหน้าที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติตามทำหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กับประชาชน บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อพระภิกษุประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน มีการสั่งสอนในรูปแบบต่างๆ เช่น การเทศนา ปาฐกถาธรรม หรือเผยแผ่ธรรมทางสื่อมวลชน รวมไปถึงการร่วมทำกิจกรรมที่ส่งเสริม และเป็นการสงเคราะห์ชาวบ้าน เช่น ช่วยสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เป็นผู้นำชาวบ้านในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น รักษาป่า ขุดลอกหนองบึง ส่งเสริมอาชีพสุจริต ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ เป็นต้น และยังจัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีและศาสนพิธีในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน อันจะทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่บ้าน และชุมชน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และผลการศึกษาผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อใช้อธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๐ ดังต่อไปนี้

^{๗๖} นายศักดิ์ ภาคจันทิก, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ตารางที่ ๒.๑๐ สรุปการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	พระครูใบฎีกาสุชาติ จิตวิโร (พิศาลพันธุ์)	๒๕๕๓	คุณภาพ	พระภิกษุสงฆ์ผู้ออกเผยแผ่ธรรมต้องพึงพาอาศัยบุคคลภายนอก โดยใช้หลักการในการเผยแผ่นั้นมี ๓ ส่วน ได้แก่ เนื้อหาสาระที่เผยแผ่ ตัวผู้ฟัง เทศนาคุณสมบัติของผู้แสดงธรรมโดยตรง รูปแบบการนำเสนอโดยการใช้อุปมา คือ การใช้อุปมาในการเผยแผ่ ๓ วิธีการ คือ การใช้อุปมาบุคคลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การใช้อุปมามวลชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการใช้อุปมามวลชน และการใช้อุปมาเฉพาะกิจ
บทบาทของพระวินยาศักดิ์ตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร	พระครูปลัดทะเล มหณฺณโว (ทั้งมอญหมาย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระวินยาศักดิ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) ปัญหา คือ ขาดความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่เข้าใจบทบาทของตัวเอง และไม่มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนจำนวนในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาศักดิ์ยังไม่เพียงพอต่อภาระงาน ข้อเสนอแนะ คือ พระวินยาศักดิ์ต้องเข้มแข็ง ตั้งใจทำงานให้สมกับคำว่าผู้นำมีความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ควรเลือกผู้ที่ชอบ และรักพร้อมทั้งเต็มใจที่จะเป็นพระวินยาศักดิ์

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดจันทบุรี	พระครูปลัดสมชาย อภิวัฒน์	๒๕๕๓	ปริมาณ	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาอุปสรรค คือ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการศึกษาจากทางภาครัฐไม่เพียงพอ และขาดแหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านเทคโนโลยีภายในวัด ข้อเสนอแนะควรสนับสนุนให้วัดจัดการเรียนการสอนบาลี และนักรธรรมอย่างเป็นระบบ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนและนักเรียนเรียนธรรมศึกษาอย่างทั่วถึง
บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี	พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิธรรม)	๒๕๕๓	ปริมาณ	ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของวัดที่พึงประสงค์ในเขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหา คือ การจัดหาทุนทรัพย์ และบุคลากรในการให้ความรู้แก่ประชาชนผู้สนใจหลักธรรม ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ควรจะจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้านที่ประชาชนมีความต้องการให้ช่วยเหลือ
บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	พระครูปลัดกิตติวิวัฒน์ (ประจวบ เขมาภิรัต)	๒๕๕๓	ปริมาณ	ผู้บริหาร ครูอาจารย์นักเรียนมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีข้อเสนอแนะ คือ ควรนุ่งห่มหรือแต่งกายเหมาะสม ควรจัดทำแผนการสอน/แผนกิจกรรมร่วมกับอาจารย์พี่เลี้ยง ควรใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันด้านเนื้อหาสาระการสอน ควรลงโทษและการให้รางวัลแก่นักเรียนเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ด้าน การปกครองของ จังหวัดปทุมธานี	พระเทพรัตน สุธี (สมศักดิ์ โชติบุตร)	๒๕๕๓	ปริมาณ	พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาท การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรม วินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และ ผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้ พระภิกษุสามเณร แนวทางการ แก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรม พระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอัน เกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี
บทบาทพระสงฆ์ ในการบริหารงาน เผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์ จังหวัดปทุมธานี	พระครูอาทร ธัญญานุรักษ์ (จิตสีโล)	๒๕๕๓	ปริมาณ	บทบาทพระสงฆ์ในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ปัญหา อุปสรรค คือ มีการจัดอบรมความรู้ ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้ พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง แนวทางการ แก้ไข คือ ควรเพิ่มการจัดอบรมและ เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้ มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและ สามเณรสามารถเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ ถูกต้องตรงตามหลักธรรม

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร	พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ตันศิริ)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ (๓) ข้อเสนอแนะ ควรเพิ่มการจัดอบรมพระพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ให้มากกว่านี้ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาจาระความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแลพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด ควรมีการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้
บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม	พระใบฎีกาณัฐพร จานวุฒโต	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐมแตกต่างกัน (๓) ปัญหาอุปสรรค คือ พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดการสนับสนุนงบประมาณและขาดอุปกรณ์ในการอบรมหรือในการเผยแผ่มีน้อย ข้อเสนอแนะเจ้าคณะผู้ปกครองควรทำความเข้าใจกับหน่วยงานต่างๆ ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการเผยแผ่ ควรมีการสนับสนุนอุปกรณ์เพื่อการเผยแผ่

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา	พระหัตถ์น้อย ปริญญ์ (สุวรรณ จินดา)	๒๕๕๕	ปริมาณ	๑) บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (๒) พระสังฆาธิการที่มีปัจจัยส่วนบุคคลมีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ (๓) ข้อเสนอแนะ ควรมีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการแก่พระสังฆาธิการทุกระดับ สรรหาบุคลากรครูสอนพระปริยัติธรรมให้เพียงพอพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ รมรงคให้พระสังฆาธิการดูแลรักษาเสนาสนะที่มีอยู่ มากกว่าการก่อสร้างขึ้นมาใหม่ การประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการ
บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	พระครูสุชาติ วุฒิกิจ (เฉลิมชัย อภิ ชาโต)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระภิกษุสามเณรที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการแตกต่างกัน (๓) ข้อเสนอแนะ คือ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากกว่าเดิม ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็มีความสำคัญในการสอนให้บุคคลทั่วไปยึดหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความมั่นคงและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองด้วย

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทของพระสงฆ์ กับการพัฒนา จริยธรรมในโรงเรียน มัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	พระมหา ไพฑูลย์วิบูล (บุญล้ำเลิศ)	๒๕๕๕	ปริมาณ	(๑) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก (๒) พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน (๓) ข้อเสนอแนะควรเข้าไปจัดกิจกรรมให้มีการอบรมในโรงเรียนมากขึ้น ควรจัดกิจกรรมที่สนับสนุนให้เพิ่มมากขึ้น การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น ควรใช้สื่อการเรียนการสอนที่สนับสนุนสาระการเรียนรู้ ไม่นั่นเนื้อหาที่เข้าใจยาก
ความคิดเห็นของ พระสงฆ์ต่อบทบาท ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์ อำเภอน้อย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	พระมหา สุนันท์ สุนนโท (รุจิเวทย์)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน (๓) แนวทางในการพัฒนาบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ควรเปิดอบรมถวายความรู้ในการเผยแผ่แก่พระภิกษุเพื่อให้มีคุณภาพ ควรเพิ่มการเผยแผ่ให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนรวมถึงกลุ่มผู้นำชุมชน ควรมีความพร้อมในทุกๆด้าน ติดตามผลงาน และปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ ควรสร้างสื่อให้มากขึ้น อาราธนาพระภิกษุที่มีความรู้จากสถานที่ต่างๆ มาบรรยาย ขาดงบประมาณการสนับสนุนจากส่วนต่างๆ

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
การบริหารจัดการด้าน สาธารณูปการของ พระสังฆาธิการใน อำเภอเมือง จังหวัด ปทุมธานี	พระอภินิษฐ์ สิริปญโญ (อาจิวิชัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการ บริหารจัดการด้านสาธารณูปการโดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคล ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน (๓) มีปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ ก่อสร้าง ขาดการดูแลเอาใจใส่ ขาด ความรู้เกี่ยวกับการจัดศาสนสมบัติของ วัด ข้อเสนอแนะ คือ จัดหางบประมาณ ให้เพียงพอต่อการก่อสร้าง จำเป็นต้อง มีการ ตั้งให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรม การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัด ศาสน สมบัติของวัด ให้เกิดความสำนึกรักศึา สนสมบัติของวัด
บทบาทการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการใน อำเภอหัวหิน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์	พระอธิการช รัตน์ จิตคุโน (มีแก้ว)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) พระภิกษุและสามเณร มีความเห็น ต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการโดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก (๒) พระสังฆาธิการที่มีปัจจัยส่วนบุคคล ต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน (๓) ปัญหาอุปสรรค ผู้อยู่ภายใต้บังคับ บัญชาส่วนใหญ่ยังไม่เห็นผู้บริหารหรือ ผู้ปกครองทำหน้าที่ในการบริหารอย่าง เต็มกำลังความสามารถดังนั้น พระภิกษุ และสามเณรหรือผู้อยู่ภายใต้บังคับ บัญชาต้องการให้ผู้บริหารหรือ ผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นมีภาวะความ เป็นผู้นำที่ดีและทำงานอย่างเต็ม ความสามารถของตนเอง

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสถานศึกษาอำเภอ นครชัยศรี จังหวัด นครปฐม	พระครูใบฎีกา ชิตวัตร ฐวชชโย (ทนนาน)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ประสิทธิภาพของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระธรรมทูตที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (๓) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย พบว่า ๑. ควรมีการวางแผนงานวางนโยบายให้ชัดเจนทั้งทางด้านเนื้อหาและเวลา ๒. ควรมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการให้ชัดเจนถึง ๓. ควรมีการพัฒนาส่งเสริมบุคลากรภายในอำเภอให้มีส่วนร่วมในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากขึ้น และส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคนิควิธีการนำเสนอธรรมะในรูปแบบใหม่ๆ
ประสิทธิภาพการบริหารของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	พระครูโสภณปทุมมากร (ชะลอ ธมมปาโล)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระสังฆาธิการที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ (๓) ปัญหาอุปสรรค คือ ไม่ค่อยมีงบประมาณสนับสนุน ขาดกฎระเบียบของวัดที่ชัดเจน ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดระดมทุน และทรัพยากรในท้องถิ่นมาสนับสนุนควรมีกฎระเบียบและแผนภูมิการบริหารงานวัดอย่างชัดเจนร่วมกัน มีโครงการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้แก่พระภิกษุสามเณร

ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)	๒๕๕๕	ปริมาณ	(๑) บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก (๒) ครูและนักเรียนที่มีเพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ส่วนครูและนักเรียนที่มีสถานภาพจำนวนครั้งที่ฟังธรรมสถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรมต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน (๓) ปัญหาอุปสรรค คือ ขาดสื่ออุปกรณ์ใช้เวลาบรรยายยาวเกินไปทำให้เกิดตึงเครียดแก่ผู้ฟังสำหรับข้อเสนอแนะ ควรใช้เวลาในการบรรยายให้มากกว่านี้ และเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สอบถามบ้างตามสมควร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเผยแผ่
ความพึงพอใจของนักเรียนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมภัทธร จังหวัดอ่างทอง	พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสสุภาโร)	๒๕๕๔	ปริมาณ	(๑) ระดับความพึงพอใจของนักเรียนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปทุมภัทธร จังหวัดอ่างทอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มีอายุ และระดับชั้นต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน (๓) ปัญหา คือ บรรยายภาคในการสอนไม่ดีเนื้อหาสาระไม่มีความชัดเจน อุปกรณ์การสอนเก่า พระสอนศีลธรรมบรรยายคำพูดตรงเกินไปข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมต่อการเรียน ควรหาสื่อและอุปกรณ์การสอนใหม่พระสอนศีลธรรมควรบรรยายธรรมให้สุภาพเรียบร้อย

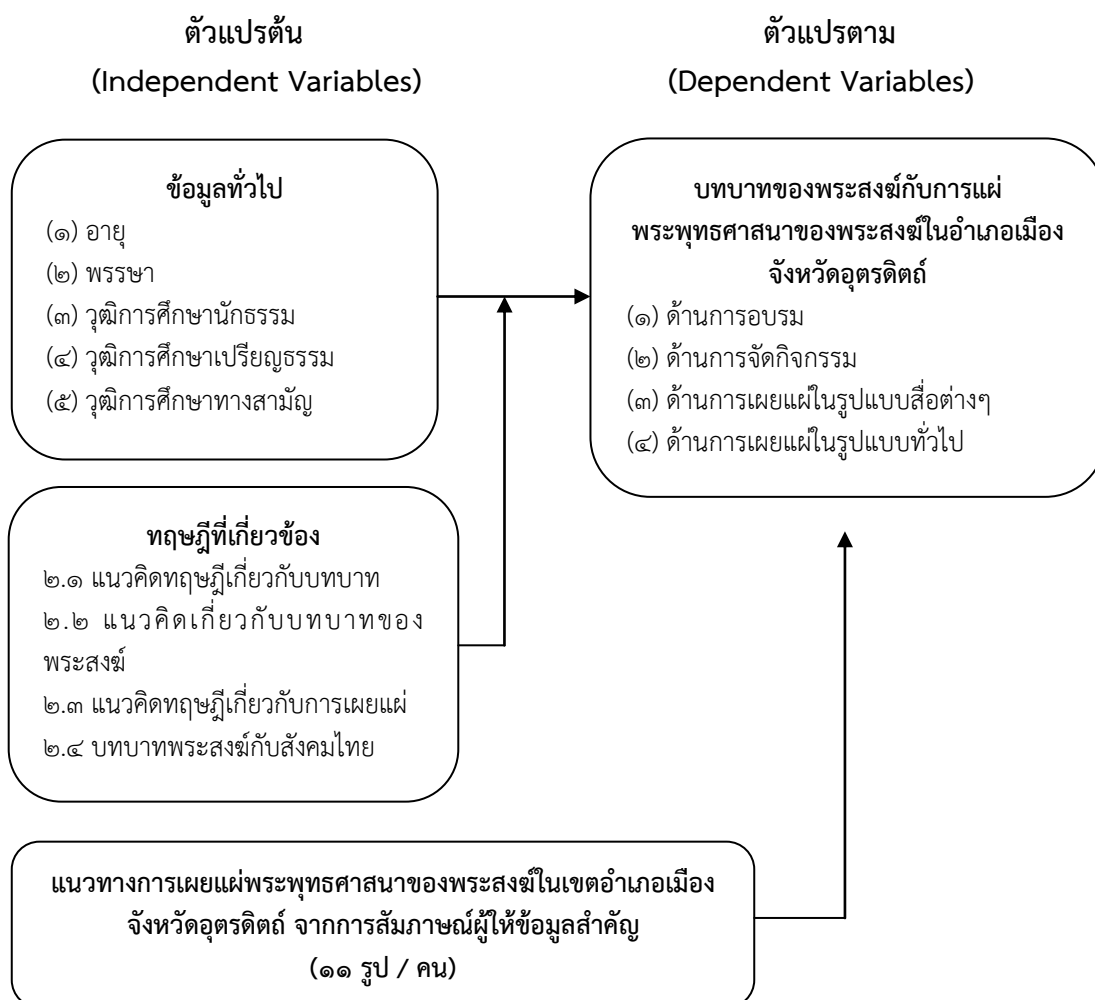
ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้วิจัย	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	นายศักดิ์ดา ภาคจันทีก	๒๕๕๗	ปริมาณ	(๑) พระภิกษุมีความเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) พระภิกษุที่มีอายุวุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุที่มีพรรษาและวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกันมีความคิดเห็น โดยรวมแตกต่างกัน (๓) ข้อเสนอแนะ ควรสนับสนุนให้พระสงฆ์ในการปกครองหมั่นศึกษาในการท่องพระปาติโมกข์ ควรให้พระสงฆ์ช่วยเป็นหูเป็นตาแทนพระวินยาธิการเพื่อความสงบเรียบร้อยด้านการปฏิบัติวินัยของพระภิกษุสามเณร ควรให้กำลังใจในการศึกษาและแสดงให้เห็นถึงคุณของการศึกษา ควรให้ความสนใจในการอบรมสั่งสอนพระสงฆ์ในการปกครอง ควรมีการพูดคุยสั่งสอนเรื่องการเรียนพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการควรหาวิธีการแก้ไขร่วมกับคณะสงฆ์ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาปริญญาธรรม และวุฒิการศึกษาทางสามัญ

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ใน ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านการอบรม (๒) ด้านการจัดกิจกรรม (๓) ด้านการเผยแผ่ในรูปแบบสื่อต่างๆ และ (๔) ด้านการเผยแผ่ในรูปแบบทั่วไป

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย